

Το αιγαιικό τοπίο

Περίληψη :

Γεωγραφικός Εντοπισμός

Αιγαίο

1. Εισαγωγή

Το Αιγαίο πέλαγος, η κατάσπαρτη από μικρά και μεγάλα νησιά θάλασσα, που οι αρχαίοι Έλληνες της έδωσαν το όνομα από τα μεγάλα της κύματα –τις αίγες, όπως τις έλεγαν– αποτέλεσε πόλο έλξης από την 11η χιλιετία π.Χ. Δεν κατοικήθηκε όμως συστηματικά πριν από τα [Νεολιθικά χρόνια](#) (6800-3200 π.Χ.). Η θάλασσα αυτή αποτελεί από την εποχή του Χαλκού (3200-1050 π.Χ.) την υδάτινη λωρίδα που ενώνει την ηπειρωτική Ελλάδα με τη Μικρά Ασία, όπως και την Κρήτη και το νότιο Αιγαίο με το βορειοελλαδικό χώρο, τα Βαλκάνια και τον Εύξεινο Πόντο, συνιστώντας έτσι πεδίο έντονων οικονομικών, κοινωνικών και εν γένει πολιτιστικών ζυμώσεων.

Το Αιγαίο είναι μια θάλασσα που ενώνει, με νησιά που παρουσιάζουν ποικιλία στο σχηματισμό, στην ποιότητα του εδάφους, στη [διαμόρφωση των ακτών](#), στις κλιματολογικές συνθήκες, στη βλάστηση και στη δραστηριότητα των κατοίκων.

2. Το τοπίο του Αιγαίου

2.1. Το φυσικό τοπίο

Το φυσικό τοπίο του Αιγαίου διακρίνεται για την ποικιλία του τόσο από νησί σε νησί όσο και μέσα στο ίδιο νησί, όπου οι αντιθέσεις εκπλήσσουν. Τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν το τοπίο είναι τα εξής:

α) Η θάλασσα, που παίζει δύο βασικούς ρόλους, έναν κλιματολογικό και, κατ' επέκτασιν, μετεωρολογικό και έναν κοινωνικό, καθώς συμβάλλει στο εμπόριο και στη μετανάστευση.

β) Το κλίμα, που εμφανίζει μεγάλες διαφορές από τόπο σε τόπο, με τη θερμοκρασία να παρουσιάζει διακυμάνσεις από τα παράλια προς την ηπειρωτική χώρα και τους ανέμους να είναι ιδιαίτερα ισχυροί.

γ) Η φωτεινότητα, η οποία κάνει το τοπίο να φαίνεται καθαρά και έντονα.

δ) Η γη. Παρά το νησιωτικό χαρακτήρα του, το Αιγαίο αποτελεί ένα σύμπλεγμα βουνών με έντονη σεισμική και [ηφαιστειακή](#) δραστηριότητα.

ε) Η βλάστηση, η οποία κατά κανόνα είναι χαμηλή και μεταβάλλεται ανάλογα με το έδαφος και το κλίμα – από τα εύφορα πεδινά στις βραχώδεις άνυδρες και ξηρές περιοχές. Οι κύριες ενδημικές καλλιέργειες είναι η ελιά, το αμπέλι, η συκιά, η αριά, το πεύκο, ενώ πολλά είδη που ήρθαν στον αιγαιικό χώρο από αλλού έχουν αφήσει με τη σειρά τους το δικό τους στίγμα στο τοπίο: εσπεριδοειδή στις αρδευόμενες πεδιάδες, φοίνικες στις παραλίες και στα ξενοδοχεία, ευκάλυπτοι κατά μήκος των δρόμων και στους φυτοφράκτες, φραγκοσυκιές στις βραχώδεις πλαγιές. Χαρακτηριστική επίσης είναι η βλάστηση με τους θάμνους και τα φρύγανα.

Κοινό χαρακτηριστικό γνώρισμα όλων σχεδόν των νησιών αποτελούν οι πεζούλες, οι αναβαθμίδες και τα αναλήμματα από ξερολιθιά, που επιτρέπουν την καλλιέργεια σε εδάφη με μεγάλη κλίση. Το σχήμα και η μορφή των αγροτεμαχίων, των δρόμων και των μονοπατιών που συνδέονται με την αγροτική εκμετάλλευση και η διάταξη των χωραφιών, των δασών και των λιβαδιών εντός των ορίων της ωφέλιμης έκτασης μιας κοινότητας σχετίζονται με την κοινωνική ιστορία της εκάστοτε περιοχής.

Το αιγαικό τοπίο

2.2. Το ανθρωπογενές τοπίο

Η καθαρά αιγαιοπελαγίτικη αρχιτεκτονική χαρακτηρίζεται από μονολιθικές χυτές και λείες μορφές, των οποίων η πλαστικότητα τονίζεται από το έντονο φως. Το φως και η σκιά έχουν μεγάλη σημασία και στην αλλαγή επιπέδου, καθώς και στη δημιουργία προεξοχών ή εσοχών. Τα ανοίγματα λόγω του έντονου φωτός και των συχνών δυνατών ανέμων είναι μικρά. Τα αιγαιοπελαγίτικα νησιωτικά παραδοσιακά σπίτια ήταν κυρίως μονόχωρα με ποικίλες μορφές και όγκους διαφορετικών διαστάσεων. Τα αρχοντικά σχηματίστηκαν από τη συνένωση ενός αριθμού από μονόχωρους πυρήνες. Η αυλή είχε μεγάλη σημασία, γιατί εκεί είχε μεταφερθεί μεγάλο μέρος από τις καθημερινές δραστηριότητες. Ο σχηματισμός των πύργων και των κάστρων ήταν αποτέλεσμα των συνθηκών ανασφάλειας στο Αιγαίο.

Κοντά στη θάλασσα, εκεί όπου το φως είναι έντονο, οι οικισμοί έχουν πυκνότερη δόμηση. Έτσι δημιουργούνται δρόμοι προφυλαγμένοι από τον ήλιο και τον άνεμο. Στο βουνό τα σπίτια προστατεύονται συχνά από την πυκνή φυσική βλάστηση. Οι λόγοι αυτοί δεν είναι φυσικά οι μόνοι που διαφοροποιούν τη δομή του ορεινού και του παραθαλάσσιου οικισμού. Η μορφή ολόκληρων οικισμών, αλλά και μεμονωμένων κτηρίων, υπαγορεύεται από το τοπίο που τα περιβάλλει.

3. Τα νησιά του Αιγαίου

3.1. Κυκλάδες

Στο κέντρο του Αιγαίου βρίσκεται το σύμπλεγμα των Κυκλάδων, το γενικό σχήμα των οποίων προσομοιάζει σε κύκλο, εξ ου και η ονομασία τους. Το τοπίο των Κυκλάδων χαρακτηρίζεται από το έντονο ανάγλυφο των ακτών, τους άγονους ξερούς βράχους που είναι ζωσμένοι με φραγκοσυκιές, τα πάμπολλα ξωκλήσια και τους λευκούς όγκους των χωριών, οι οποίοι αμβλύνουν τις καμπύλες των βράχων. Οι Κυκλάδες, περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη νησιωτική ζώνη, εκπροσωπούν τη στερεότυπη εικόνα του Αιγαίου. Το ιδιαίτερο φως τους και το ασβέστομα των τοίχων, των πεζουλιών και των αρμών στα πλακόστρωτα δρομάκια των οικισμών αποτελούν σημεία αναφοράς.

3.2. Νησιά του βορειοανατολικού Αιγαίου και Σποράδες

Τα νησιά του ανατολικού Αιγαίου χαρακτηρίζονται από τη μεγάλη έκταση και το ποικιλόμορφο τοπίο που περιλαμβάνει ορεινούς όγκους και πεδινές εκτάσεις. Κύρια κοινά χαρακτηριστικά αποτελούν ο παλαιός αστικός χαρακτήρας, η επικράτηση του συνεχούς συστήματος δόμησης και η κυριαρχία του παραλληλεπίπεδου όγκου με επικλινή κεραμωτή στέγη. Η επικοινωνία των οικισμών με τα παράλια της Μικράς Ασίας και της Κωνσταντινούπολης οδήγησε σε διαφοροποιήσεις που σχετίζονται με τη μορφολογία του τοπίου, την ποιότητα των τοπικών υλικών, τις ασχολίες των κατοίκων και τις πολιτισμικές ιδιομορφίες κάθε περιοχής.

Χαρακτηριστικό των νησιών του βόρειου Αιγαίου και των Σποράδων είναι το κατάφυτο τοπίο, που παραπέμπει στα παράλια της ηπειρωτικής Ελλάδας.

3.3. Νησιά του Αργοσαρωνικού

Τα νησιά του Αργοσαρωνικού παρουσιάζουν πολλά κοινά στοιχεία, αλλά και διαφορές στο φυσικό και δομημένο τοπίο. Στην Ύδρα ο οικισμός εμφανίζει ιδιαίτερη πολυπλοκότητα λόγω των ξεχωριστών γεωμορφολογικών συνθηκών, ενώ στον Πόρο συνθέτει με τους δρόμους και τις μικρές πλατείες ένα ενδιαφέρον πλέγμα. Οι Σπέτσες με το κατάφυτο τοπίο και τα αρχοντικά έχουν διαμορφώσει ένα ιδιαίτερο σύνολο, ενώ στην Αίγινα εμφανίζονται ορισμένα αστικά χαρακτηριστικά.

3.4. Δωδεκάνησα και Κρήτη

Τα Δωδεκάνησα έχουν πολύ στενή σχέση με τις μικρασιατικές ακτές και παρουσιάζουν γεωλογικές και κλιματολογικές ομοιότητες με γειτονικές ομάδες νησιών στο Αιγαίο. Παρ' όλα αυτά υπάρχουν και κάποια χαρακτηριστικά που ορίζουν τη

Το αιγαιακό τοπίο

σχετική αυτοτέλεια της αρχιτεκτονικής των Δωδεκανήσων ως συνόλου.

Η Κρήτη, σε σχέση με τα άλλα ελληνικά νησιά, παρουσιάζει μεγάλη διαφορά στο μέγεθος, στη μορφολογία, στην ποικιλομορφία του τοπίου και στις κλιματολογικές συνθήκες. Η γεωγραφική θέση της νήσου, σε συνδυασμό με τις δραστηριότητες των κατοίκων της, έπαιξαν από την Αρχαιότητα καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση του πολιτισμού του Αιγαίου.

Βιβλιογραφία :

	Φιλιππίδης Δ. , <i>Νεοελληνική αρχιτεκτονική</i> , Αθήνα 1984
	Ρωμανός Α. , "Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική Μυκόνου", Φιλιππίδης, Δ. (επιμ.), <i>Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική</i> , τόμ. 2, <i>Αιγαίο: Κυκλάδες</i> , Εκδοτικός Οίκος Μέλισσα, Αθήνα 1983, 45-76
	Παπαϊωάννου Κ. , <i>Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική: Σάμος</i> , Αθήνα 1982
	Μπούρας Χ. , <i>Χίος. Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική</i> , Μέλισσα, Αθήνα 1982
	Βαγενά-Παπαϊωάννου, Λαμπρινή (επιμ.) , <i>Το Αιγαίο. Επίκεντρο ελληνισμού πολιτισμού</i> , Αθήνα 1992, Μέλισσα
	Βασιλειάδης Δ. , <i>Θεώρηση της αιγαιοπελαγίτικης αρχιτεκτονικής υπό ανήσυχη οπτική γωνία</i> , Αθήνα 1972
	Μενδώνη Λ., Ντούμας Χ., Λαμπρινουδάκης Β., Σημαντώνη-Μπουρνιά Ε. , <i>Το Αιγαίο και ο πολιτισμός του. Αρχαιολογικός Άτλας του Αιγαίου. Από την προϊστορία έως την ύστερη αρχαιότητα</i> , Αθήνα 1998
	Μενδώνη Λ. , "Ιστορία του τοπίου και τοπικές ιστορίες. Από το φυσικό περιβάλλον στο ιστορικό τοπίο", Τμήμα Περιβάλλοντος – Παν/μιο Αιγαίου (επιμ.), <i>Κυκλάδες: ιστορία του τοπίου και τοπικές ιστορίες. Από το φυσικό περιβάλλον στο ιστορικό τοπίο</i> , Αθήνα 1998, 15-20.
	Τερκενλή Θ. , <i>Το πολιτισμικό τοπίο: Γεωγραφικές προσεγγίσεις</i> , Αθήνα 1996
	Τόλιας Γ. , <i>Η νησολογία. Η μοναξιά και η συντροφιά των νησιών. Ο ελληνικός νησιωτισμός</i> , Αθήνα 2001
	Τομπάζη Ν.Α. , "Ανώνυμη ελληνική αρχιτεκτονική", <i>Αρχιτεκτονικά θέματα</i> , 3, 1969, 18
	Φιλιππίδης, Δ. (επιμ.) , <i>Νησιά του Αιγαίου. Αρχιτεκτονική</i> , Αθήνα 2003
	Terkenli Th.S. , "Towards a theory of the landscape: the Aegean landscape as a cultural image", <i>Landscape and Urban Planning</i> , 57, 2001, 197-208